

MECANISMUL INTERN DE GARANTARE ȘI REALIZARE A DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

Igor BĂCU

doctorand, master în drept, lector universitar,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport, Republica Moldova
e-mail: bacuigor1974@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9558-9094>

Articolul cuprinde un studiu asupra conceptului de mecanism intern de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, menit să asigure cetățenilor statului, instrumentariul necesar în vederea prevenirii sau înlăturării efectelor încălcării drepturilor garantate de normele constituționale. În sensul determinat prin această cercetare, mecanismul realizării drepturilor permite înfăptuirea transferului drepturilor fundamentale de la categoria de posibilități virtuale la cea de valori concrete. Acest transfer însă poate fi asigurat doar prin implicarea statului, a cărui scop fundamental în raport cu instituția analizată nu este altul decât asigurarea unei implementări efective și autentice a acestor drepturi și libertăți.

Cuvinte-cheie: *mechanism de garantare a drepturilor și libertăților constituționale, mijloace de protecție și apărare a drepturilor omului, controlul parlamentar, activitatea jurisdicțională, controlul constituționalității, excepția de neconstituționalitate.*

INTERNAL MECHANISM ON GUARANTEEING AND REALIZING FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

The article consists of a research of the concept of internal mechanism on guaranteeing and realizing fundamental human rights and freedoms designated to ensure the citizens of the state with the necessary toolkit for preventing or eliminating the effects of violation of rights which are guaranteed by the constitutional norms. In the meaning determined by this research, the mechanism on realizing rights permits performance of transfer of fundamental rights from the category of virtual possibilities to that of concrete values. But this transfer can be ensured only by the involvement of the state whose fundamental purpose in relation with the analyzed institution is to ensure an effective and authentic implementation of these rights and freedoms.

Keywords: *mechanism on guaranteeing constitutional rights and freedoms, means of protection and defense of human rights, parliamentary control, jurisdictional activity, control of constitutionality, exception of non-constitutionality.*

LE MECANISME INTERNE POUR GARANTIR ET REALISER LES DROITS ET LIBERTES FONDAMENTAUX DE L'HOMME

L'article comprend une étude sur le concept de mécanisme interne pour la réalisation des droits et libertés fondamentaux de l'homme, destiné à fournir aux citoyens de l'État les outils nécessaires pour prévenir ou éliminer les effets de la violation des droits garantis par les normes constitutionnelles. Au sens déterminé par cette recherche, le mécanisme de réalisation des droits permet le transfert des droits fondamentaux de la catégorie des possibilités virtuelles à celle des valeurs concrètes. Cependant, ce transfert ne peut être assuré que par l'implication de l'État, dont l'objectif fondamental

vis-à-vis de l'institution analysée n'est autre que d'assurer une mise en œuvre effective et authentique de ces droits et libertés.

Mots-clés: *mécanisme de garantie des droits et libertés constitutionnels, moyens de protection et de défense des droits de l'homme, contrôle parlementaire, activité juridictionnelle, contrôle de constitutionnalité, exception d'inconstitutionnalité.*

ВНУТРЕННИЙ МЕХАНИЗМ ГАРАНТИИ И ДОСТИЖЕНИЯ ОСНОВНЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Статья содержит исследование концепции внутреннего механизма достижения основных прав и свобод человека, призванных обеспечить необходимые инструменты для предотвращения или устранения последствий нарушения прав, гарантированных конституционными нормами. В смысле, определенном в этом исследовании, механизм реализации прав позволяет трансфер основных прав из категории виртуальных в категорию конкретных ценностей. Однако, такое изменение может быть обеспечено только при участии государства, основная цель которого в отношении анализируемого учреждения есть не что иное, как обеспечение эффективного и подлинного осуществления этих прав и свобод.

Ключевые слова: *механизм гарантирования конституционных прав и свобод, средства защиты и охраны прав человека, парламентский контроль, юрисдикционная деятельность, контроль конституционности, исключение неконституционности.*

Introducere. Fără a ignora sau minimaliza importanța și implicațiile dispozițiilor constituționale referitoare la organizarea și funcționarea puterii statale, totuși, trebuie să constatăm că, edificiul constituțional al fiecărei țări ar rămâne literă moartă, dacă principala coloană a acestuia - drepturile și libertățile omului - nu ar fi durabilă, reală și sănătoasă.

Realizarea practică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, remodelarea statutului juridic al personalității este o operă și un proces dificil. O lege, oricât de avansată ar fi, poate rămâne doar o declarație de bune intenții, dacă nu va fi completată, concretizată și realizată printr-un mecanism juridic efectiv și o atmosferă socială constructivă. În lipsa unor mecanisme de realizare practică, drepturile și libertățile riscă să rămână doar un decor, menționează prof. Boris Negru [12, p.109]. Având în vedere carențele pe care le înregistrăm la capitolul realizare a drepturilor fundamentale ale omului, o cercetare a mecanismelor care ar putea îmbunătăți acest segment printr-o fundamentare științifică oportună este de o incontestabilă actualitate.

Metodologia de cercetare folosită. În prezentul studiu au fost consultate lucrări din literatura de specialitate, monografii și cercetări reflectate în ample tratate științifice, precum și legislația aferentă. Pentru atingerea scopului, au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: analiza sistemică, analiza logică, sinteza, deducția.

Expunerea conținutului de bază. În literatura de specialitate, termenul de „*mecanism de garantare a drepturilor*” este utilizat destul de frecvent. Cu toate acestea, până în prezent unele aspecte ale acestei probleme rămân a fi neelucidate, lipsind cercetările științifice complexe și multilaterale ale acestui fenomen. Se constată existența doar a lucrărilor consacrate unor aspecte ce vizează garantarea drepturilor și libertăților persoanei, cum ar fi protecția sau apărarea acestora sau identificarea organelor care au atribuții în acest sens, [18, p.169-173; 21, p. 276-282; 25, p.46] fără a fi elaborat un demers comun în ceea privește identificarea locului garanțiilor juridice în sistemul general al apărării drepturilor persoanei.

Cercetarea mecanismului garanțiilor juridice presupune o abordare sistemică a acestora, fapt

condiționat de procesele politice perturbatoare care au loc în viața statelor, modificarea viziunilor legiuitorului în raport cu legiferarea unor garanții și reglementarea temeiurilor realizării drepturilor și libertăților persoanei.

Dezvoltarea teoretică și practică a mecanismului de garantare a drepturilor și libertăților constituționale, reprezintă o condiție necesară pentru activitatea eficientă a organelor legislative, precum și a celor care au ca atribuție aplicarea dreptului.

Mecanismul garanțiilor juridice poate fi analizat atât din punct de vedere static (ca ansamblu de mijloace legale), cât și dinamic prin prisma funcționării instituțiilor (activitatea subiecților cu competențe în domeniul drepturilor omului). În doctrina juridică din Federația Rusă, mecanismul garanțiilor juridice a drepturilor și libertăților constituționale este definit static ca fiind procesul de implementare prin conduita subiecților a drepturilor menționate, precum și totalitatea condițiilor juridice de realizare și mijloacele de apărare a acestor drepturi în scopul punerii lor în aplicare [26, p.6].

De asemenea, în literatura de specialitate s-a menționat [23] că, noțiunea de „*mecanism a garanțiilor juridice*” necesită a fi delimitată de categoria „*mecanism al realizării drepturilor omului*.” Aceste două concepte deși se află într-o legătură strânsă, totuși, constituie aspecte diferite ale procesului realizării drepturilor omului. Dacă cea dintâi noțiune reflectă practica creării și funcționării unor mecanisme juridice cu caracter special, inclusiv a unor instituții care contribuie la înfăptuirea drepturilor persoanei, atunci cea de-a doua categorie reflectă practica realizării nemijlocite a acestor drepturi. Mecanismul garanțiilor juridice și mecanismul realizării drepturilor omului se corelează ca garanția și obiectul garanției.

Susținem această poziție, subliniind că, elementul esențial al mecanismului de realizare a drepturilor îl reprezintă conduita titularilor acestor drepturi,

care de cele mai multe ori este determinată ca fiind o conduită licită, conformă cu norma de drept. În acest sens, realizarea drepturilor nu este altceva decât materializarea practică, de către subiecții implicați în relațiile sociale, a cerințelor consacrate prin normele constituționale, în scopul satisfacerii necesităților sau obținerii valorilor materiale, precum și spirituale, în ordinea determinată de lege. După cum s-a menționat, [22, p.211] mecanismul realizării drepturilor permite înfăptuirea transferului drepturilor fundamentale de la categoria de posibilități virtuale la cea de valori concrete.

Obiectivul fundamental al garanțiilor drepturilor omului îl reprezintă asigurarea unei exercitări neîntrerupte a acestor drepturi, realizarea protecției și restabilirii acestora în situația în care au fost încălcate.

Se apreciază a fi rațional și oportun tratarea chintesenței conceptului de garanție a drepturilor și libertăților omului ca o direcție obiectiv necesară a activității statului, care reflectă destinația sa socială și suportul legislativ de care beneficiază. Drept urmare, asigurarea drepturilor și libertăților persoanei reprezintă o funcție a statului, iar scopul fundamental al unui stat modern în raport cu instituția analizată nu este altul decât realizarea unei implementări efective, autentice a acestor drepturi și libertăți.

Analiza lucrărilor științifice publicate la tematica cercetată ne permite să afirmăm că definirea conceptului de *mecanism al asigurării drepturilor și libertăților omului* nu se bucură de o largă răspândire și consacrare. Referindu-ne la caracteristicile acestui mecanism putem aminti studiile unor așa doctrinari cum ar fi V. Butâlin [20], A. Mordoveț [24], Iu. Anohin [19], care au adus un aport substanțial în abordarea acestei problematici. Astfel, A. Mordoveț apreciază că mecanismul juridic de asigurarea a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului reprezintă un sistem de mijloace atât cu caracter internațional, cât și național, de norme și proceduri, care garantează instituirea unor condiții ce ar permite un trai destoinic

pentru orice persoană, inclusiv realizarea, protecția și apărarea drepturilor și libertăților sale [24, p.85]. La rândul său, Iu. Anohin, într-o amplă cercetare consacrată acestui subiect, menționează că, mecanismul juridic de asigurare a drepturilor și libertăților omului este necesar a fi abordat prin prisma a câtorva elemente care formează un tot unitar, fiind legate indisolubil între ele, și anume: dreptul, care prin reglementările sale instituie mecanismul de protecție; statul, care prin intermediul organelor și structurilor legislative, executive și judecătorești asigură realizarea, protecția și apărarea drepturilor și libertăților fundamentale; răspunderea juridică, care intervine în situația în care garanțiile consacrate prin lege și asigurate de către stat nu sunt respectate [19, p.17].

Subsumând aceste opinii, considerăm necesar de a face unele nuanțări. În opinia noastră, asigurarea drepturilor și libertăților omului este indispensabil să fie analizată sub două aspecte: în *sens larg* și în *sens restrâns*. Astfel, în *sens larg*, asigurarea acestor drepturi nu este altceva decât instituirea de către stat a garanțiilor necesare realizării acestora, incluzând protecția, care reprezintă aspectul static al asigurării și apărarea, care constituie aspectul dinamic ale acesteia. *Cât privește sensul restrâns* al acestui concept, apreciem că prin asigurare a drepturilor și libertăților persoanei înțelegem activitatea organelor puterii publice, a organizațiilor neguvernamentale și a cetățenilor îndreptată spre realizarea acestor valori. Anume, având în vedere acest din urmă sens, putem vorbi despre un mecanism real de asigurare, dar și realizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Protecția asigurată de către stat a drepturilor cetățeanului reprezintă modalitatea fundamentală și cea mai importantă în cadrul mecanismului complex de apărare a libertăților individului. Situația dată este condiționată de faptul că personalitatea umană și statul sunt două subiecte care se intersectează și se întrepătrund în mod organic. În acest sens, puterea de stat, în mod nemijlocit influențează asupra statutu-

lui juridic al persoanei, al numărului și conținutului drepturilor și libertăților acesteia.

Continuând să dezvoltăm acest subiect, trebuie să menționăm că mecanismul statal de protecție al drepturilor omului implică contribuția celebrului trinom: *puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească*.

Evidențiind aportul legislativului, constatăm rolul dublu al Parlamentului în protecția drepturilor omului: în primul rând, în calitate de reprezentant al poporului, Parlamentul trebuie să exprime prin legi aspirațiile oamenilor la protecția drepturilor lor fundamentale, iar în al doilea rând, este datoră Parlamentului de a asigura conformitatea legislației interne cu legislația internațională și constituțională referitoare la drepturile omului. În exercitarea acestor funcții, organul legislativ este sprijinit de către *Comisia drepturile omului și relații interetnice*, care se ocupă de promovarea politicilor și strategiilor în domeniul drepturilor omului, precum și monitorizarea implementării acestora; asigură executarea hotărârilor și adreselor Curții Constituționale în domeniu; exercită controlul parlamentar în domeniile ce vizează protecția drepturilor omului.

Contribuția organului legislativ în domeniul asigurării respectării drepturilor omului se manifestă și prin organizarea de audieri parlamentare asupra problemelor celor mai stringente din domeniul promovării drepturilor omului.

Garantarea drepturilor și libertăților publice se poate asigura și prin instituția Președinției. Astfel, Președintele Republicii Moldova, ca garant al respectării drepturilor omului, examinează petiții de sine stătător sau prin readresare la instanțele competente și se implică în desfășurarea activității legislative. În acest sens, art.93 al.2 din Constituția Republicii Moldova prevede că „Președintele Republicii Moldova este în drept, în cazul în care are obiecții asupra unei legi, să o trimită, în termen de cel mult două săptămâni, spre reexaminare, Parlamentului” [6].

Relevând activitatea Președintelui în domeniu examinării petițiilor, menționăm că în scopul asigurării dreptului constituțional al cetățenilor la petiționare, și în scopul exercitării de către autoritățile publice a obligațiilor lor prevăzute de legislația privind examinarea petițiilor, Președintele Republicii Moldova a emis Decretul nr. 46-II privind asigurarea dreptului cetățenilor la petiționare din 17.02.1997, prin care a stabilit că organele „asigură executarea întocmai a Legii cu privire la petiționare și vor lua toate măsurile pentru protecția drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor prin soluționarea la timp, obiectiv și echitabil a problemelor expuse în petiții”, iar instituția Președinției „stabilește ziua de primire în audiență a petiționarilor de către Președintele Republicii Moldova a patra zi de luni a fiecărei luni, de la ora 14.00 până la ora 19.00”. [7] După cum putem constata, prin intermediul acestor prevederi, Președintelui țării i se atribuie rolul de garant al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Un rol deosebit în realizarea mecanismului de protecție a drepturilor cetățenești îl are și Guvernul, alături de alte autorități publice centrale și locale care sunt primele instituții responsabile de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale. Această activitate este asigurată prin examinarea petițiilor, prin efectuarea controlului administrativ asupra activității autorităților publice de diferit nivel sau prin intermediul organelor specializate abilitate cu controlul respectiv [1, p.100]. În acest sens, Legea cu privire la Guvern, printre principiile de activitate ale Guvernului consacrate de art.3 enumeră și protejarea drepturilor și libertăților omului [10]. Trebuie să menționăm că prin acest act normativ, au fost instituite și alte principii universale de o importanță incontestabilă, fără însă a se explica semnificația acestora, fapt care face principiile date mai mult declarative decât direct aplicabile în situațiile în care există ambiguitatea normelor legii. Ar fi fost mult mai util dacă formula

principiilor călăuzitoare în activitatea Guvernului era însoțită de explicarea și semnificația clară a acestora, inclusiv consecințele pentru nerespectarea lor, cum ar fi: responsabilitatea politică pentru performanță, responsabilitatea ministerială, neimplicarea executivului în activitatea legislativului și judiciarului, autonomiei autorităților publice locale, independența funcțională a instituțiilor publice, etc.

Printre mecanismele cele mai eficace de protecție și realizare a drepturilor omului se înscrie puterea judecătorească. După cum s-a menționat într-o lucrare de dată mai recentă, [16, p.57] este imposibilă definirea puterii judecătorești ca fiind în exclusivitate o totalitate de atribuții ce țin de soluționarea conflictelor sau ca un sistem de organe judecătorești (organe chemate să realizeze justiția), sau să considerăm unul dintre aceste elemente constitutive ca fiind mai important în raport cu celălalt. Organul judecătoresc, justiția și puterea judecătorească sunt concepte interdependente, fapt confirmat și prin dispozițiile constituționale care reflectă acest adevăr: art. 114 din Constituția Republicii Moldova – „Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești” [6]. La rândul său, art. 115 din Constituția Republicii Moldova, precum și art. 15 din Legea privind organizarea judecătorească [11] consacră existența următoarelor categorii de instanțe judecătorești: judecătoria; curțile de apel; Curtea Supremă de Justiție.

Activitatea jurisdicțională desfășurată de către instanțele de judecată reprezintă unul din mijloacele cele mai importante pentru asigurarea respectului, protecției și promovării drepturilor omului. Prin definiție, aceasta trebuie să garanteze drepturile cetățenilor împotriva oricărui abuzuri, sancționând pe cei vinovați de încălcarea legii și restabilind drepturile care au fost încălcate.

Prin finalitatea sa, actul de justiție se situează printre principalii factori de consolidare a celor mai importante relații sociale, deoarece întruchiează virtutea morală fundamentală, menită să asigure ar-

monia și pacea socială, la a căror realizare contribuie deopotrivă regulile religioase, morale și juridice. Justiția urmărește ca, în tratamentul dintre oameni, să fie exclusă orice disparitate care nu ar fi fondată pe consolidarea drepturilor fiecăruia, astfel că prescripțiile dreptului pozitiv sunt supuse controlului justiției.

Ca mijloacele procedurale concrete de care pot uza cetățenii pentru a-și apăra drepturile în instanțele de judecată enunțate, Codul de procedură civilă [4] prevede cererea de chemare în judecată (art.166) și căile ordinare și extraordinare de atac împotriva hotărârilor judecătorești (apelul-art.357, recursul-art.429, revizuirea- art.446), iar Codul de procedură penală [5] prevede plângerea prealabilă (art. 263), căile de atac împotriva măsurilor dispuse de procuror în cursul urmăririi penale (art.299¹), căile de atac ordinare și extraordinare împotriva hotărârilor judecătorești (apelul-art.400, recursul-art.420, recursul în anulare-art.452, revizuirea-art.458).

Căile procedurale menționate asigură persoanelor interesate protecția necesară din partea acelor instanțe de judecată, cărora, prin lege, li s-a stabilit competența de a hotărî în materie civilă sau penală. Competența a fost definită drept aptitudinea recunoscută de lege unei instanțe judecătorești (sau unui alt organ de jurisdicție ori cu activitate jurisdicțională) de a judeca un anumit litigiu [8, p.210]. Exercitarea acestei aptitudini este, totodată, o îndatorire, instituită de lege în scopul de a garanta dreptul părților de acces la justiție, pentru a obține o protecție judiciară efectivă. Conținutul și limitele competenței instanțelor decurg din principiul constituțional al separației puterilor în stat: înfăptuirea justiției este încredințată instanțelor judecătorești, alcătuite din judecători care se bucură de garanțiile independenței și inamovibilității, pentru a se putea supune numai legii (art. 116 din Constituție), iar nu altor autorități publice.

În raport cu prevederile constituționale menționate, existența unor organe administrative de jurisdicție nu poate să ducă la înlăturarea intervenției

instanțelor judecătorești, deoarece relația dintre autoritățile publice și puterea judecătorească exclude posibilitatea ca un organ administrativ, chiar cu caracter jurisdicțional, să se substituie autorității judecătorești.

Pe cale de consecință, hotărârile unui organ cu atribuții de jurisdicție administrativă sunt supuse controlului judecătoresc al instanței de contencios administrativ, iar părților nu li se poate limita exercitarea acestui drept consacrat prin prevederile art.53 din Constituția Republicii Moldova.

Instituția contenciosului administrativ reprezintă „forma democratică de reparare a încălcărilor săvârșite de către organele și autoritățile administrative, de limitare a puterii arbitrare a acestora, de asigurare a drepturilor individuale a administrațiilor”, sau, mai sintetic, „forma juridică de apărare a particularilor, persoane fizice sau juridice, împotriva abuzurilor administrației publice” [3, p.519]. Justiția administrativă are un rol important în apărarea drepturilor fundamentale ale cetățeanului. Această instituție întărește legalitatea actelor administrative și apără drepturile recunoscute de lege particularilor, scopul justiției administrative fiind acela de a asigura legalitatea actelor administrative. Legalitatea este una din principalele caracteristici ale statului de drept.

În Republica Moldova nu există o justiție administrativă în sensul organizării ei într-un sistem propriu de organe, unitatea jurisdicțională fiind un principiu unanim admis. Astfel, principala, dar nu și unica procedură administrativă, este cea în contencios administrativ, care se realizează de către judecători specializați în acest domeniu sau de colegii specializate ale instanțelor judecătorești de drept comun.

Instituția contenciosului administrativ reprezintă, după cum s-a remarcat în doctrina juridică „forma democratică de reparare a încălcărilor săvârșite de către organele și autoritățile administrative, de limitare a puterii arbitrare a acestora, de asigurare a drepturilor individuale a administrațiilor” sau, mai

sintetic, „forma juridică de apărare a particularilor, persoane fizice sau juridice, împotriva abuzurilor administrației publice” [13, p. 327].

Caracterizată prin obligativitatea procedurii prealabile (deși nu în toate cazurile), urgență, publicitate și accesibilitate în ceea ce privește cuantumul cheltuielilor de judecată (reclamantul fiind scutit de la plata taxei de stat), reglementarea procedurii de judecată scoate în evidență importanța instituției contenciosului administrativ pentru garantarea drepturilor fundamentale ale omului.

Totodată, indiferent de tipul contenciosului - obiectiv sau subiectiv - efectele se rezumă atât la asigurarea respectării unor drepturi recunoscute de lege persoanelor fizice sau juridice, cât și la asigurarea respectării stricte a legalității și ordinii de drept.

O parte inalienabilă a mecanismului juridic de realizare a statului de drept o constituie *controlul constituționalității legilor* care, de rând cu controlul jurisdicțional al legalității actelor administrative, precum și organizarea unei justiții independente, țin să execute în fapt garanțiile privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului în RM.

Dreptul la un proces echitabil presupune inclusiv prezumția de conformitate a actelor normative interpretate și aplicate de instanța judecătorească în actul de înfăptuire a justiției cu normele constituționale și legislația internațională. Prin urmare, soluționarea unui litigiu nu poate implica promovarea unui drept prin intermediul unor norme neconstituționale.

După cum s-a menționat în literatura de specialitate, [14, p.19] expresia control al constituționalității desemnează activitatea organizată de verificare a conformității legilor cu Constituția. Ca instituție a dreptului constituțional, controlul constituționalității legilor cuprinde ansamblul normelor privitoare la autoritățile competente de a exercita această verificare, la procedurile aplicabile și la măsurile ce pot fi luate după realizarea acestor proceduri.

În conformitate cu actuala Constituție, în Republica Moldova, controlul constituționalității legilor anterior și posterior intrării lor în vigoare este exercitat de Curtea Constituțională, care constituind „unica autoritate de jurisdicție constituțională” garantează „responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat” (art.134 al.1 și 3 din Constituție).

Analizând activitatea Curții Constituționale nu putem să nu relevăm potențialului creator al jurisprudenței acesteia, inclusiv în ceea ce privește posibilitatea de a influența conținutul normativ al Legii fundamentale. Această competență cvasi-legislativă nu aduce atingere puterii suverane a Parlamentului - sau a altor corpuri legislative similare existente în diverse sisteme juridice naționale - în ceea ce privește elaborarea actelor normative. Explicația rezidă în faptul că unul dintre cele mai importante scopuri ale curților constituționale este acela de a asigura echilibrul între puterile statului, legislativă, executivă și judecătorească, astfel că, prin atribuțiile lor, nu numai că nu perturbă echilibrul instituțional, ci, dimpotrivă, ele aplanează conflictele și stimulează colaborarea dintre autoritățile statului.

Activitatea creativă a autorităților constituționale trebuie să se înscrie însă în limitele conferite lor prin Constituție și lege, auto-limitarea (*self restraint*) reprezentând una dintre caracteristicile pe care acestea ar trebui să o urmărească în permanență. Această reținere în a-și extinde în mod nepermis prerogativele ar trebui să fie și standardul de care să țină seama și Curtea Constituțională a Republicii Moldova.

Un aspect caracteristic controlului de constituționalitate a legilor este *exceptia de neconstituționalitate*, care, în Republica Moldova, reprezintă o procedură de inițiere de către instanțele ordinare de judecată, la inițiativa părților sau din oficiu, a controlului conformității unei legi sau a unui alt act normativ, cu normele constituționale. Acest moment reflectă în esență existența unui raport trium-

ghiular între partea aflată în proces, instanța de judecată, în fața căreia se invocă neconstituționalitatea, și Curtea Constituțională, chemată să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

După cum subliniază fostul Președinte al Curții Constituționale, dl Al. Tănase, controlul concret de constituționalitate pe cale de excepție constituie singurul instrument prin intermediul căruia cetățeanul are posibilitatea de a acționa pentru a se apăra împotriva legislatorului însuși, în cazul în care, prin lege, drepturile sale constituționale sunt încălcate. În acest context, dreptul de acces al cetățenilor prin intermediul excepției de neconstituționalitate la instanța constituțională reprezintă un aspect al dreptului la un proces echitabil [15].

În același spirit un alt judecător al Curții Constituționale, dl V. Zaporojan, menționează în una din lucrările sale că, [17, p.412] excepția de neconstituționalitate reprezintă o cale de acces indirect al persoanei, prin intermediul instanțelor de drept comun la justiția constituțională, pentru sesizarea actelor normative prin care se încalcă drepturile sale. Totodată, se menționează că, excepția de neconstituționalitate și pentru judecător este unica procedură la care poate recurge atunci când există dubii asupra constituționalității unei norme legale.

Mecanismul de ridicare a excepției de neconstituționalitate a suferit modificări substanțiale odată cu adoptarea de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova a Hotărârii nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova, [9] în cadrul căreia s-a stipulat:

„93. Curtea menționează că dispozițiile art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție relevă una din atribuțiile Curții Constituționale de a exercita controlul constituționalității legilor și a altor acte normative ce au incidență asupra examinării unui litigiu de către o judecată ordinară, procedura de control fiind inițiată pe cale de excepție.

94. Prin urmare, competența instanței constituționale exercitată prin litera g) a articolului 135 din Constituție urmează a fi raportată la competența generală de exercitare a controlului constituționalității actelor normative cuprinsă la litera a) a aceluiași articol.

95. Având la baza rațiunea și esența instituției „excepției de neconstituționalitate”, dreptul de a ridica excepția aparține tuturor instanțelor judecătorești, respectiv judecătorilor din cadrul acestora.

107. În același timp, în temeiul art. 135 alin. (1) lit. a) și lit. g), sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza. O astfel de interpretare asigură principiul constituțional al independenței tuturor judecătorilor în soluționarea cauzelor și supremația Constituției în procesul de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale.”

Prin această hotărâre, Curtea a identificat ca subiecți cu drept de invocare a excepției de neconstituționalitate, atât instanța de judecată din oficiu, care, respectând principiul supremației Constituției, nu este în drept să aplice o normă în privința căreia există incertitudini de constituționalitate; cât și părțile în proces, inclusiv reprezentanții acestora, drepturile și interesele cărora pot fi afectate prin aplicarea unei norme neconstituționale la soluționarea cauzei.

În același context, necesită a fi menționată și opinia judecătorului Curții Constituționale A. Băieșu, [2, p.17] la care aderăm și noi, potrivit căreia, având în vedere rolul crescând al arbitrajului, ca modalitate alternativă de soluționare a litigiilor este necesar de operat modificări legislative pentru ca excepția de neconstituționalitate să poată fi ridicată nu numai în fața instanțelor de drept comun, dar și în fața instanțelor de arbitraj comercial, dat fiind că și aces-

tea desfășoară o activitate jurisdicțională în temeiul convenției de arbitraj a părților, iar hotărârile pe care le pronunță au aceeași forță și sunt susceptibile de executare silită, precum și hotărârile judecătorești.

Urmărind evoluția instituției excepției de neconstituționalitate după adoptarea Hotărârii Curții Constituționale nr.2 din februarie 2016, când a urmat o avalanșă de sesizări din partea instanțelor de judecată de toate nivelele, putem constata că s-a reușit valorificarea plenară a potențialului instituției date, începând cu faza judecării cauzei în fond, accesul la Curtea Constituțională devenind pentru Republica Moldova un mijloc eficient de apărare a drepturilor constituționale ale persoanelor și, în același timp, o modalitate eficientă de control al constituționalității actelor normative care privesc drepturile și libertățile fundamentale.

Concluzii. Juridicizarea drepturilor omului nu poate fi distanțată de constituțiile și declarațiile care le consemnează, adică de ideea de justiție, legată indiscutabil de două valori fundamentale - demnitatea și egalitatea umană. Cu toate acestea, consacrarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale nu garantează și respectarea lor, fapt care determină crearea unor mecanisme de realizare a acestora, mecanisme care în doctrina juridică poartă denumirea de garanții. Aceste garanții reprezintă instrumente prin care se asigură persoanei posibilitatea de ași exercita drepturile și a beneficia de libertățile sale.

Mecanismul juridic de asigurare a drepturilor și libertăților persoanei se analizează ca un ansamblu de organe și instituții ale statului sau a organismelor non-statale și a instrumentariului juridic utilizat de către acestea, direcționat spre realizarea drepturilor și libertăților omului.

Punerea în funcțiune a mecanismului de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale presupune: a) instituirea de către stat a garanțiilor necesare realizării acestor drepturi, incluzând protecția lor, care reprezintă aspectul static al asigurării drepturi-

lor și apărarea, care constituie aspectul dinamic al acestora; b) activitatea organelor puterii publice, a organizațiilor neguvernamentale și a cetățenilor îndreptată spre realizarea acestor valori. Anume, având în vedere acest din urmă sens, putem vorbi despre un mecanism real de asigurare, dar și realizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În categoria mecanismelor interne cele mai eficiente de protecție și realizare a drepturilor omului se înscrie puterea judecătorească. Activitatea jurisdicțională desfășurată de către instanțele de judecată reprezintă unul din mijloacele cele mai importante pentru asigurarea respectului, protecției și promovării drepturilor omului. Prin definiție, aceasta trebuie să garanteze drepturile cetățenilor împotriva oricăror abuzuri, sancționând pe cei vinovați de încălcarea legii și restabilind drepturile care au fost încălcate.

Având în vedere impactul instituției excepției de neconstituționalitate asupra sporirii eficienței controlului de constituționalitate a actelor normative, precum și rolul crescând al arbitrajului, ca modalitate alternativă de soluționare a litigiilor este necesar de operat modificări legislative în legislația cu privire la arbitraj, pentru ca excepția de neconstituționalitate să poată fi invocată nu numai în fața instanțelor de drept comun, dar și în fața instanțelor de arbitraj comercial, care, de asemenea, desfășoară o activitate jurisdicțională în temeiul convenției de arbitraj a părților, iar hotărârile pe care le pronunță sunt obligatorii pentru părți și susceptibile de executare silită după încuviințare.

Referințe bibliografice

1. BANTUȘ, A. *Drepturile omului și administrația publică. Concept și trăsături*. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului: Materiale ale mesei rotunde cu participare intern. consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului*, 11 dec. 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014. 482 p.

2. BĂIEȘU, A. Excepția de neconstituționalitate – cale de acces individual la justiția constituțională. În: *Revista Institutului Național al Justiției (publicație științifico-practică, informativă și de drept)*, 2016, nr. 1 (36), p.14-18.

3. CILIBIU, Oc. M. *Reflecții asupra justiției administrative*. În: *Challenges of the Knowledge Society. The International Scientific Session. Bucharest, June 4-5th, 2009 – 3rd Edition*. București: Pro Universitaria, 2009, p.515-520.

4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr.225-XV din 30.05.2003. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134.

5. Codul de procedură penală: Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110.

6. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.

7. Decretul Președintelui RM privind asigurarea dreptului cetățenilor la petiționare: Nr. 46 din 17.02.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 13-14.

8. FODOR, M. *Drept procesual civil*. București: Universul Juridic, 2014. 756 p.

9. Hotărârea Curții Constituționale: nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 55-58.

10. Legea cu privire la Guvern: Nr. 136 din 07.07.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 252.

11. Legea privind organizarea judecătorească: nr.514-XIII din 06.07.95. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.58/641.

12. NEGRU, B. Deputările și libertățile omului: realizări și perspective. În: *Drepturile omului în Republica Moldova*. Chișinău: Garuda-Art, 1998, p. 107-122.

13. PETRESCU, R.N. *Drept administrativ*. Cluj-Napoca: Ed. Accent, 2004. 579 p.

14. SPĂNU, Ig., LUPU, C. *Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept*. În: *Legea și viața*, 2017, nr.3, p.18-23.

15. TÂNASE, Al. Schimbare profundă în sistemul juridic: CCM a deschis oricărui justițiabil posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate. În: *Buletinul Curții Constituționale*, 2016, nr.1, p.7-15.

16. ȚURCANU, Ol. Puterea judecătorească în statul de drept: concept și valoare. În: *Legea și viața*, 2017, nr.6, p.55-58.

17. ZAPOROJAN, V. Procedura ridicării excepției de neconstituționalitate în instanțele de judecată. În: *Manualul judecătorului la examinarea cauzelor civile*. Chișinău, 2013. p.411-432.

18. АБДУЛАЕВ, М.И. *Права человека Историко-сравнительный анализ*. СПб., 1999, с.169-173.

19. АНОХИН, Ю. *Механизм государственного правового обеспечения прав и свобод личности: на материалах Российской Федерации*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Саратов, 2007. 465 с.

20. БУТЫЛИН, В.Н. Институт государственной правовой охраны конституционных прав и свобод граждан. В: *Право и власть*, 2002, № 2, с. 35-45.

21. ГЛУХАРЕВА, Л.И. *Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование)*. Москва, 2003, с. 276-282.

22. КРЫЛАТОВА, И. Механизм реализации и защиты прав человека в Российской Федерации: понятие, сущность, структура, формы. В: *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской Академии Наук*. 2014. Том 14. Выпуск 3, с. 210-223.

23. МЕЛЬНИКОВ, В.Ю. *Механизм реализации конституционных прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации*. Disponibil: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/the-modern-view-of-jurisprudence-c112/11884-c112-012> [vizitat: 3.06.2019].

24. МОРДОВЕЦ, А.С. *Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина*. Саратов, 1996. 286 с.

25. РУДИНСКИЙ, Ф.М. *Наука прав человека и проблемы конституционного права*. Москва, 2006, с. 46.

26. ФЕДОРОВА, Л.Н. *Механизм юридических гарантий конституционных прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Волгоград, 2007. (29 с.)